

50N

2018 NOBEL
EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Mikâyeler

ROMAN

TİMAS
T

OLGA TOKARCZUK

LEHÇE ASLINDAN ÇEVİREN NEŞE TALUY YÜCE

Yatağı verandaya taşınmam tam iki günümü aldı. Önce onu, oda boyunca sürüdüm, en zoru da çocuk arabası gibi olan metal möbleyi çevirmektir. Bütün akşam bununla uğraştım. Ertesi gün yatağı eşikten aşırılmayı başarmıştım; önce ön ayaklarını sonra da arka ayaklarını. Komik görünüyordu, kendi kendime güldüm, çünkü bana sanki kapıdan kocaman, hareketsiz, demirden üstelik de ağır bir yükü yüklü bir hayvanı kapıdan itiyormuşum gibi geliyordu. Neyse en sonunda başarmıştım; yatağı verandanın tam ortasına kadar sürüklemiştim, hâlâ da orada duruyor.

Petro, eskiden verandayı evin kuzeyine yapmıştı; o zaman bu yüzden onun başının etini yemiştim. “Asla güneşin gelmediği yerde, üstelik de dağın yamacında veranda olsa ne olur olmasa ne olur. Üstüne salyangozlar yapışacak, asma yaprakları ve sümüklü böcekler için yuva olacak. Mantarlar için bir sığınak, örümcekler için bir alan yapacaksın, olan biten bu.” demiştim. Ama o inat etmişti. Belki de ileride, her şey sona erdikten sonra ona lazım olacağını daha o zamandan biliyordu. Her zaman pratik düşünürdü, yani herhangi bir kazanç sağlamayan bir işle hiç uğraşmazdı. Örneğin evde iki bahçemiz var: Onunkinde sebzeler benimkinden çiçekler. Çiçekleri hiç bilmezdi, belki bir tek yaban gülünü, hani reçel yapılan, hah işte bir tek onu

bilirdi. Başka çiçekler iyice kazılmış, sürülmüş verimli toprakları boşa harcama nesnelerydi. Kendine göre bir düzeni, sırası vardı avuçların yeşil uçları, tek tek rezene salkımları, diyagonal sıralı salatalık ve kabaklar, ince sıırıklı domates çalıları. Yaz boyu domateslerin başında oturur, kurtlarını ayıklar, saplarını bağlardı. Her sene bana tam kızarmamış da kızarmaya ancak yüz tutmuş ilk domatesi getirirdi. Masaya koyar, çeker giderdi sonra. Onu sessizce yemek zorunda kalırdım. Benim çiçekleri yok sayardı.

Ama neme lazım, benim de çok güzel çiçeklerim vardı. Özellikle burada, yamaçta, glayöl ve şakayık çok iyi yetişirdi. Aşağıdaki kadınlarla soğanları değiş tokuş ederdim. Çok değişik şeyler elde ederdim; çiçek tozları birbirleriyle karışırdı ne sihirdir ne keramet, küçücük bahçemde simya yapardım resmen. Genler birbirine karışır, renkler birbirlerinden tonlarını ödünç alırlardı, kırmızı sarıyla bulaşır, portakal renginin tüm olası halleri ortaya çıkardı, ertesi sene yine değiş tokuş yapardım. Açık portakal renkli ve koyu mor çiçeklerim olurdu. Tek ve biricik, egzotik orkideler gibi kısa saplı sarı, büyük çiçekli ve sivri çiçekli, krem rengi orkidelerim vardı, sonbahar geldiğinde kök sürgünleriyle kaplı sert kök kütlelerini topraktan çıkarırdım. İlk ayazlara kadar onları çatı katında kuruturdum, sonra bodrumda kışı geçirirlerdi. Karanlıkta uyurlardı. Bazıları glayöllere “kılıç çiçeği” diyor. Çiçek için gülünç bir isim. Elbette ki düz, keskin yaprakları bıçağı andırır, ancak çiçekler bu etkiyi yok eder.

Şimdi, her yerde kar varken, her şey bembeyaz ve donukken, evin önünde herhangi bir bahçe olduğunu hayal etmek güç tabii. Ben bile inanamıyorum. Karı kazıp

altındaki çiçekliği ararım. İlk kar gece yağarsa, başka bir diyarda uyanırız sanki. Bu kış diyarı belirsizdir, silik, geniş, beyazın ve grinin tüm tonlarına sahip. Hatta vadideki evlerin bile şekilleri kaybolur, kirli lekelerle dönerler, geceleri Azizler Yortusu'nun zayıf, kış solucanları gibi parlarlar. Yaz oldu mu dağlar burunlarını uzatır, keskin ve kararlı bir hal alır. Yağmurdan sonra çöken sis dağların köşelerinde, ladinlerin keskin tepelerinde titrer. Nemli hava vadideki sesleri taşır: Gittikçe ender duyulan inek mö'lemelerini, daha sıklıkla da cumartesi eğlencelerinin cümbüşünü veya ani ve öfkeli bir motor sesini. Bunları yukarıdan duyarım. Yükseklerin hanımıyım ben.

Neredeyse bütün yıl buraya yağar gerçi. Son yıllarda daha az, bazen kış nefes almaya izin veriyor. Ne var ki bu yıl değil. Bu sefer insani ölçülerin üstünde yağdı kar, öyle ki çatıya kadar ulaştı da meyve ağaçlarının bir yıllık dallarını kırdı. Bunun için her zaman pazartesi günleri kileri doldururuz; bakkalın oğlu küçük Fiat'ıyla, yukarı her şeyi getirir. Bize de erzakları paketlerinden çıkarıp kilerdeki raflara dizmek kalır. Un, pirinç, bulgur, makarna, buğday peksimeti, kıtırlaşsın diye güneşe bıraktığımız ekmek, kavanoz kavanoz bal, çay, yok kahve yok, birkaç sene önce kahve içmeyi bıraktık. Kek, et, kaşar peynir. Soğan, patates. Başka sebze almayız, çünkü bizim, yani Petro'nun yetiştirdikleri var.

Son iki yıldır buraya sadece bakkalın oğlu ve postacı geliyor. Hatta postacı yukarı çıkmıyor da Petro aşağı iniyor, yani köyün üst tarafındaki armut ağaçlarına kadar yürüyor ve postacıdan emekli maaşını ve mektupları alıyor, gerçi artık bu ikincisi de pek gelmiyor ya. Ha bir de iki ayda

bir elektrikçi sayaç okumaya geliyor. Arabayı aşağıya bırakıyor, oflaya pufloya yukarı tırmanıyor. Her seferinde de homurdanarak selam veriyor: “Bu kadar yükseğe ev kurmayı yasaklamaları gerek. Size telsiz versinler canım.” Kışları, kar şimdiki gibi yağdıysa eğer artık kimse gelmez buraya. Baharda bütün hesapları kapatırız artık.

Şimdi veranda güzel bir şapelmiş, sanki kardan bir türbeymiş gibi görünüyor. Dışarıdan neredeyse her yeri karla kaplanmış, sadece tavanın altında kardan yoksun, küçük, düzensiz, bir çizgi var, buna karşın yoğun bir donla kaplı. Bu fantastik don bitkileri, zarif çelenkler oluşturuyorlar. Yıllar yıllar önce, bu motifleri çizmeyi denerdim, mendillere veya peçetelere işlenebileceklerini düşünürdüm çünkü. O zamanlar bunların gerçekten de bir daha asla aynı biçimde şekil almayacaklarını görmüştüm. Birbirine benzer iki tane bulunmaz. Öğleden sonraları bu çiçekten beyaz çizgiye, güneşin zayıf, kızıl ışıkları vurur. Yemin ederim, Ortodoks kilisesinde gibi sanki. Belki de bu durum beni verandada Petro için ilahi söylemeye esinlendiriyordu. Duyup duymadığı belli değildi. Burnu umursamaz biçimde tavana doğru dönüktü. Aslında yanında uzun uzun otururdum da hemen dondum sobaya yapışıp sıcak bir şeyler içmek için mutfığa dönmek zorunda kaldım. Artık eskiden olduğundan daha çabuk üşüyorum. Her halde zayıf olduğumdan.

Petro pazar akşamı öldü. İyi ki akşam öldü, sabah ölseydi, bütün pazarı yalnız geçirmek zorunda kalırdım. Akşam ölmesi hem benim hem onun için iyi oldu.

O öldü, ben de gidip yattım. Çünkü artık hiçbir şey yapamayacağımı biliyordum; ne onu diriltebilir, ne kendim ölebiliirdim. Oysa uyku, olayların arasına yumuşak sınırları inşa etmeyi iyi becerir. Günün sonunda uyku ortaya çıkmasa, herhangi bir şey gerçekten ne başlar, ne de biter. İşte böylece ben de pazar akşamı sanki Petro ölmemiş gibi gittim yattım, gerçi artık nefes almadığını biliyordum. Öldüğünü biliyordum, ama nefes almayı kestiği için, derisi sertleştiği için veya yüz hatları hemen yırtıcı bir hal aldığı için değil.

Kızgın görünüyordu, kendi ölümü onu kızdırmıştı sanki. Konuştuğumda sesimin sedası bana cevap veriyordu. Gerçi o sırada bu ölüm daha sayılmazdı, henüz evimizi sarmamıştı. Yani onu reddetmek henüz mümkündü. Her zamanki gibi soyundum ve yanına yattım; öyle yan yana yatıyorduk. “Uyuyamıyorum,” dedim. Seslenmedi. Gerçi bu garip değildi, sabahtan akşama hiç ses vermediği günler yok değildi çünkü.

Bu kış başlangıcından beri bir başkaydı zaten. Sanki zaman bir gevşekti. Önce, uzun süre bahçedeki bütün ağaçların yapraklarını döken kuru rüzgârlar esti. Elma ağacı yapayalnız kalmıştı. Sonra ardından hemen kar başladı. Kasımdan beri bir gün olsun dinmedi.

Son cumartesi ve cuma günü de aralıksız yağdı. Petro mutfakta dolaşüyor ve nefes alınmıyor diye homurdanıyordu. İki kez aşağı inmeyi denedim, ama iki adım sonra

kara düştüm. “Kayakları ahırdan çıkarıp ağaçların, tarla sınırlarının ve taşların arasından geniş slalomlar yaparak kayacağım,” dedim Petro’ya. “Ama aşağıda kim bilir ne laf olur: İhtiyar Paraskeva, kıpkırmızı burnu, sıyrılmış şalıyla geliyor; tüh süpürgesine değil de kızığa binmiş, derler. Onları şimdiden görür gibiyim, o pis vadi kabilesini, hani beni parmaklarıyla gösterip alay eden aptalları. Ama kar helva gibi yumuşak.”

Kızığı diğer ıvır zıvırın içinden bulup eve getirdim, ama o ikisini üst üste koydu bana değil, tavana bakıp, “Saçmalama” dedi. Galiba bana kızmıştı. “İyi de nasıl yardım isteyeceğim öyleyse, baksana kar bir metre oldu. Ne yapmam gerek Petro?”

“Yardım gerekmez.”

Birkaç kez daha dışarı çıkıp beyaz bir tütün içine hapsolmuş evin çevresinde dönmüştüm. Hatta aklıma bir ateş yakıp böylece dikkatleri çekmek geldi. Başlarını kaldırıp bakmaları için ateş gerekiyordu; ancak bu köylü kabilesinin asla yukarı bakmayacağı ortadaydı, dağı bir taraflarına taktıkları yoktu, her zaman sorun olmuştu dağ. Köpek pisliğine basmamak için hep önlerine bakardı onlar. Kar kümesinin önüne durup bembeyaz bir kâğıtta tek başına kalmış bir harf misali el sallıyordum.

Aslında, baştan beri, her zaman onun benden önce öleceğini biliyordum. Benden on beş yaş büyüktü, yani benimle evlenirken bu durumu göz önünde bulundurmalıydı. Her zaman yaşlıydı. Hani başka türlü bir yaşlılıkta bu, içten gelen bir şey, belki de yaşlı doğmuştu, hep endişeli bir yüzü vardı, külle kaplıydı hep, hatta kapkara saçları

olduğu zaman bile, saçlarını hep geriye tarardı, sabahları suyla ıslatır, sanki o şekilde uzamalarını öğretircesine uzun uzun yatıştırırdı. Ayda bir evin önünde saçlarını keserdim; derisine dokunur, saç kesiklerini toplar bahçeye atardım. Yaşlı bir adamdı işte, içten dışa yaşlı. Nasıl kuruduğuna tanık olmuştum, kafasının gitgide nasıl küçüldüğüne. En sonunda çocuk kafası kadar kalmıştı. Ya işte, mısır koçanı gibi kurumuştı, sapsarı dişleriyle sırtarak ölen mısır koçanından yapılma bir bebek gibi kurumuştı. Şimdi onu tıraş etmem gerek. Öldükten sonra da saçlar uzarmış diye duymuştum, tırnaklar ve sakalla da ilgilenmek lazım tabii. Uzamasınlar diye dikkat etmeli. Acaba saçları yaşamadıkları halde uzayacaklarını biliyorlar mı?

Salı oldu üçüncü kez verandada mum yaktım. Törensel bir hava veriyor. Önce nikâhımızda, sonra kızların doğumunda, sonra da onun ve benim tüm bayramlarımızda yanan mum bu, onun Noel’inde, iki hafta sonra da benim Noel’imde. Paskalya’da da. Geçen sene Paskalyalarımız aynı zamana denk geldi, hâlâ kar vardı; Petro zar zor yürüyordu, yani kiliseye gitmek için aşağıya inemedik. Buzluktan tavuk çıkardım, çorba yaptım. “Christos voskres,”¹³ dedim. “Gerçekten de yükseldi,”¹⁴ dedi kayıtsızca.

Sırasıyla anlatmayı beceremiyorum, o olsa anlatırdı. Kafamda hiç düzen yok, çöp gibi çok kötü bir belleğim var.

13 İsa göğe yükseltiliyor. (Rus.) (ç.n.)

14 Paskalya İsa’nın göğe yükselişi yani İsa Peygamber’in miracı olarak kutlanan dini bir bayramdır. “İsa göğe yükseliyor,” sözüne karşı olarak “Gerçekten de yükseldi,” denir. (ç.n.)

Hatta sırasıyla, tarihlere göre ne demektir onu bile bilmem. Zaten düzen, tarih niye var ki? Yaşam insanın kafasında renklere ve yorucu detaylara göre düzenlenir. Petro'nun bir düzeni vardı, her şeyi tamı tamına hatırlardı. Örneğin yetmiş dörtte şu oldu, seksende bu oldu diye söylerdi hemen. Hatta ayları, günleri bile hatırlardı. Zamanın insanın kafasında nasıl eşit olarak, katmanlar halinde gizemli bir biçimde yılda bir kere, yılbaşında tek bir gecede, birbirine yapıştığını hiç anlamam. Takvime önem verirdi. Aşağıdan halk takvimi alırdı, kapının çerçevesine asar, kopardığı her sayfayı çekmeceye saklardı. Hâlâ orada durur hepsi. Bazları tamamen yıpranmış. Üzerindeki tarifler güncelliğini yitirmiş. Kenarlara, kerevizlerin veya domateslerinin ekim tarihlerini not almış. Artık şimdi yüzeyleri, küçük işaretlerden, harflerden, sayılardan kapkara olmuş. Ben de orada Noel ağacı süslerini saklarım, toplar, mumluklar, bayram süsleri, ekmeğe konan melekler gibi ıvır zıvırı. Yani senede iki kere bu çekmeceye bakarım demek ki: Yılbaşı öncesi ve şubatta ağacı kaldırdığımda. Ölümünden bir hafta önce ağacın süslerini çıkarmış mutfaktaki ocakta yakmıştık ağacı.

Yoksa çarşamba mı? Takvimin bir sayfasını fazla koparmış olmayayım sakın? Yoksa önceden koparmayı mı unuttum? İyi de şimdi hangi günde olduğumu nereden bileceğim? Bir tek pazarları diğerlerinden ayırt edebiliyordum, o gün aşağıda çanlar çalar, eğer yeteri kadar nem varsa, çan sesleri bölük pörçük sedalarla buraya kadar gelir. O zaman anlarım; bir de televizyonum var, gerçi titrek gösteriyor, görüntüler beyaz, sisli, ne oynadığını tahmin etmek gerek. Bazen insan yanılabilir. O da karın suçu; artık

nasil olduysa içine giriyor ve aralıksız yağarak görüntüyü silikleştiriyor.

El yordamıyla çekmeceye dalıyorum ve bir tomar takvim yaprağı çıkarıyorum: Yıl altmış iki, 21 Şubat, aşığı yukarı şimdiki gibi yani. Altında şunlar yazıyor: “Çarşamba, Eleonora, Feliks, Uluslararası Sömürge ve Irkçılık ile Savaş Günü. Zenci atasözleri. Cehalet geceden karadır. Azim iğne ile kuyu kazar. En derin suyun bile dibi vardır.”

Bence çok bilge sözler bunlar. Kâğıtları muşambanın üstüne seriyorum. Renkleri pis bir sarıya dönmüş, ama hâlâ sağlam duruyorlar. Almış iki yılının tek bir gününü bile hatırlamıyorum. Bu da 24 Nisan Salı: “Grzegorz. Havai dilinde sadece altı tane sessiz harfin olduğunu diğer tüm harflerin sesli olduğunu biliyor muydunuz? Dil çok kolay ve tam da bunun için duyulmadık bir şekilde zordur.”

Bir zamanlar hava daha aydınlık olurdu, yere daha çok güneş gelirdi. Gök daha maviydi, akşamüstü de soğuk pembe bir ışık saçardı. Yıldızlar şeffaf şeffaf parlarlardı. Ve ay daha büyüktü; geceleri perdeleri çekmek gerekirdi, çünkü aydınlığı insanın göz kapaklarından içeri süzülürdü.

Şimdi artık her gün karanlık; sabah kalktığımda zar zor aydınlık olmuş oluyor; lambayı yakmam gerekiyor, önce kendime gelene kadar sobayı yakarım, bir şeyler yerim, sonra Petro’yla verandada biraz otururum, artık hava kararmaya başlıyor. İnsan yaşlanınca gözlere bir şeyler oluyor, galiba bu iki zavallı göz deliğı artık tüm ışığı yakalayamıyor. Petro’nun gözlüklerini takıyorum. Ama bir

faydası olmuyor, nesnelerin konturlarını daha da fazla bulandırıyor. Tabii sıradan okuma gözlükleri bunlar, karanlığı ortadan kaldırmaya yetmiyor. Benimkiler bir yere düştü her halde. Galiba gözlüğe ihtiyacım yok. Yıldızları iyi görüyorum. Hareketlerini gözlüyorum; dönüyorlar, ama çok yavaş, sabırlı olmak gerek; kışın bu dört ladin ağacını büyük genişçe çizilmiş M harfine benzetiyorum üstlerinde, kuyruklu bir daire, yıldızlardan bir uçurtma, iple tutturulan bir balon sıkı örülmüş bir yuva var. Gökyüzü evimizin üzerinde dans eden bir etek gibi dönüyor. Yerden dansı seyrediyoruz. Kumaştaki ışıkları geçiren delikleri görüyoruz. Bedeni saf ışıktan yapılmış olmalı. Aşağıdaki köyü de iyice görüyorum sadece evden çıkmak gerek. Eğer bir dürbünüm olsa işlerini güçlerini izlerdim onların. Aşağıdakiler küçücük noktalar gibi görünüyorlar, duraktaki dükkândan asfalta sürünüyorlar. Küçücük otobüs, çocuklarını topluyor onların ve Lewin'deki okula götürüyor. Haftada iki ya da üç gün, kar küreme aleti yavaşça geliyor ve gri karı kenarlara kürüyor. Değişik işler döner orada, ama hepsi küçük ve eften püften işler. Petro'nun yanında oturuyorum, tabii soğuğa dayanabildiğim kadar ve ona bir şeyler anlatıyorum veya şarkı söylüyorum. Eski takvim yapraklarını okuyacağım ona. “Nisan 11, Çarşamba, Leon, Filip. Yapraklarının asla gölge yapmadığı bir ağaç olduğunu biliyor musunuz? Biliyor musun Petro? Dur dinle: ‘Bunlar, uzunluğu yüz elli metreye ulaşan okalıptüslerdir. Yaprakları öyle bir konumdadır ki güneş ışınları yüzeylerine düşmez.’” Tırnaklarını da kestim, çünkü ölmeden önce tırnak kesme gibi işlerle artık ilgilenmiyordu. Ama ilgilenmesi gerekti. Marynka Teyze her zaman akşamları ayak yıkanması ge-

rektiğini söylerdi, çünkü gece bir şey olup da ambulans çağırarak gerekse ayaklar temiz olmalıymış, yoksa ayıp olurmuş. Kabarık saçlarını düzeltiyorum. Petro dudaklarını oynatmadan fısıldıyor. Kulağımı yaklaştırıyorum hiçbir sözcük duyamıyorum. Televizyon gibi vızıldıyor sessizce. İçine kar girmiş, sesi karlı.

Akşam uykudan önce, aşağıdaki insanların nasıl dikkatini çekerim diye düşündüm. Üzerime bir etek daha geçiriyorum, Petro'nun kazağını ve çoraplarını, keçe astarlı sıcak postallarını, ceketini giyiyorum, başıma bir eşarp takıyorum, bir de kulaklıkları başlık takıp yamaca çıkıyorum. Işıkları yakmışlar artık aşağıda. Karı ayaklarımla şöyle bir kontrol ediyorum, alt kısmı sert de yüzeyi tüy gibi. Arkamda iz bırakıyorum. İyi yani. Küçük adımlarla yürüyorum, tap tap. Sanki unutulmuş bir dansın adımlarının girdabına girmişim gibi hissediyorum, ama yaşlı olduğum için durgun ve yumuşak adımlar atıyorum. Karda ilerliyorum, yaşlılıktan çıldırmışım ve görüyorum ki arkamda basit izler bırakmışım.